

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:3, Issue:11
sssjournal.com

pp.1653-1667
ISSN:2587-1587

2017
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 10/11/2017

The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 16/12/2017

Published Date (Makale Yayın Tarihi) 17.12.2017

**SEXTUS EMPİRİCUS'UN PHYRRHONCULUĞUN ANA HATLARI KİTABI
BAĞLAMINDA SEPTİK TARTIŞMA MODLARININ VARLIK, DİL VE DÜŞÜNCE
İLİŞKİSİ AÇISINDAN MANTIKSAL BİR ANALİZİ**

*A LOGICAL ANALYSIS OF THE SEPTIC DISCUSSION MODES IN TERMS OF
RELATIONSHIP BETWEEN EXISTENCE, LANGUAGE AND THOUGHT IN THE
CONTEXT OF SEXTUS EMPIRICUS'S OUTLINES OF PYRRHONISM*

Arş.Gör. Dr. Yunus Emre AKBAY

Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Mantık ABD,
yunusemreakbay@hotmail.com, Isparta/Türkiye.

Yrd.Doç.Dr. Muhammet Caner ILGAROĞLU

Adıyaman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İslam Felsefesi
ABD, milgaroglu@adiyaman.edu.tr, Adıyaman/Türkiye.

ÖZ

Bu makalenin amacı düşünce tarihinin en önemli felsefi ekollerinden biri olan Septikler'in bütün argümanlarının temelini oluşturan tartışma modlarını, Sextus Empiricus'un Pyrrhonculuğun Ana Hatları kitabı kapsamında, varlık, dil ve düşünce bağlamında mantıksal açıdan incelemektir. Makale iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk kısımda genel olarak Septikler ve çeşitleri, Septik düşüncenin özellikleri ve amacı Empiricus'un görüşleri bağlamında genel bir çerçeveye değerlendirilmektedir. İkinci kısımda Empiricus'un işaret edilen eserinden hareketle tartışma modları maddeler halinde analiz edilmekte ve bir tabloda tasnif edilmektedir. Değerlendirme kısmında ise düşünce modlarının varlık, dil ve düşünce ilişkisi bağlamında incelemesi yapılmakta; bu sayede Septiklerin tartışma modlarına dayanarak yargı gücünü askıya alırken söz konusu açılardan ne tür bağlantılar kurduğu tespit edilmektedir. Makale, metin analizi metoduna dayanmaktadır. Makalede ulaşılan sonuçlar bakımından netice itibariyle Septikler'in doğru bilginin imkânı konusunda yargı gücünü askıya almak için eleştirilerini oluştururken bu modlardan faydalandıkları, dolayısıyla özcü (dogmatik) gelenek ve klasik mantık anlayışından farklı bir eleştiri mantığı kurgulamaya çalıştıkları ve fakat bazı yönlerden eleştirilerden kurtulamadıklarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Septikler, Sextus Empiricus, Tartışma Modları, Varlık, Dil ve Düşünce

ABSTRACT

The aim of this article is to analyse logically the modes of thinking, the basis of all Sceptical critics, in terms of existence, language and thought according to Sextus Empiricus's Outlines of Pyrrhonism. In the first part, the types, features and purpose of Sceptic thinking are summarized. In the second part, the modes of thinking are investigated as articulated and put forward in a table. In the last part, the relations amongst modes of thinking and existence, language and thought are examined to understand and determine what type of relations Sceptics establish between the aforementioned aspects in the suspension of judgement. This study is based on text analyse method. As a general result of the paper, it is possible to say that Sceptics use the modes of thinking to suspend the judgement about the possibility or impossibility of true knowledge and by doing so they developed a different way of criticism than classical logic tradition, but they are not able to escape from serious criticisms.

Key Words: Sceptics, Sextus Empiricus, Modes of Thinking, Existence, Language and Thought

1. GİRİŞ

Düşünce tarihi boyunca Septikler (*Skeptikoi/kuşkucular/araştıranlar*) hem kendileri, hem de modası geçmeyen eleştirileri sayesinde her zaman etkisini sürdürmüş bir felsefi grup olmuşlardır. Özellikle Antik Yunan ve Helenistik dönemde ortaya koydukları itirazlarla Septikler; Stoacılar ve Epikürcüler başta olmak üzere Sofistler, Platoncular ve Aristotelesçiler gibi Septik olmayan “dogmatik” bütün yaklaşımlara eleştiriler yöneltmiş, ortaya koyduğu argümanlarla onlara dinamik bir yapı kazandırmış ve böylece felsefenin gelişmesine önemli katkılar sağlamışlardır.¹ Septikler’in önemli etkilerine rağmen bırakmış oldukları eserlerden pek azı günümüze ulaşmıştır. Antik Yunan ve Helenistik dönem Septiklerine dair temel bilgileri Sextus Empiricus, Cicero ve Diogenes Laertius’un eserleri vasıtasıyla ulaşmaktayız.² Fakat Septikler’e olan ilginin 1562 yılında Henri Etienne’nin Sextus’un eserlerini Yunancadan Latinceye aktarmasıyla giderek arttığı söylenebilir.³ Çeviri faaliyetlerinden başlayarak oluşan ilgiyle günümüze daha bilinir hale gelen Septikler, genellikle Sextus Empiricus’un eserleri üzerinden anlaşılmaya çalışılmaktadır. Sextus’un eserleri ise *Phyrrhonculuğun Ana Hatları* (*Outlines of Pyrrhonism/Hypotyposes*), *Dogmatiklere Karşı* (*Against the Dogmatics*) ve *Uzmanlara Karşı* (*Against the Professors*) olmak üzere genel olarak üç kısma ayrılmaktadır. Öte yandan bu genel tasniften sonra söz konusu eserler ayrıca kendi aralarında alt başlıklara ayrıldığından, bu alt başlıklar da bağımsız kitaplar olarak değerlendirilmektedir.⁴

Bu eserler arasında *Phyrrhonculuğun Ana Hatları*’nın özel bir öneme sahip olduğu söylenebilir. 2017 yılında dilimize çevrilen bu kitap, genel olarak Septik öğretilerin (agoge) ve iddiaların Sextus tarafından toplanarak akıcı bir dille, dikkatlice kaleme alınıp özetlendiği bir temel eser olarak değerlendirilmektedir. Nitekim diğer Septik filozofların bıraktıkları eserlerin günümüze bütüncül halde yahut hiç ulaşmamış olması ve bu nedenle onların özgün fikirlerinin detaylıca bilinmemesi de göz önüne alındığında, bu kitabın sadece Sextus’un fikirlerini değil, Phyrrhoncu Septiklerin tamamının görüşlerini özetleyen temel bir eser olduğu anlaşılmaktadır.

Phyrrhonculuğun Ana Hatları üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle genel olarak Septik öğreti, çeşitleri, amaçları ve diğer felsefelerden farkları ele alınmaktadır. Sonrasında ise bütün Septik düşüncenin temelleri olarak kabul edilen on tartışma/düşünme argümanı (*tropes*) teorik alt zemini üzerinde detaylıca durulmakta, söz konusu tartışma metodları tek tek temellendirilmektedir. Eserin ikinci bölümünde önceki kısımdan hareketle filozof, Dogmatiklerin argümanlarını analiz ederek diğer filozofların görüşlerine karşı Septik eleştirileri ortaya koymaktadır. Son olarak, üçüncü bölümde fizik konuları hakkında Septiklerin ortaya koydukları argümanlar ve eleştiriler yer almaktadır. Nitekim bu eser, nihai olarak filozofun diğer eserlerinde de sıkça başvurduğu bir tartışma zemini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Phyrrhoncu Septiklerin on tartışma modu (*Sceptical tropes*) mantıksal bir analizle incelenecektir. Konunun ele alınışı, kapsam olarak Sextus’un *Phyrrhonculuğun Ana Hatları* (bundan sonra PA olarak kullanılacaktır) kitabı bağlamında sınırlandırılmıştır. Çalışmada öncelikle Septik öğreti, çeşitleri, amaçları ve diğer felsefe yapış tarzlarından farklı ele alınacak, akabinde ise araştırmanın asıl konusunu oluşturan Septik tartışma modları analiz edilecektir.

2. AMAÇ VE ÇEŞİTLERİ BAKIMINDAN SEPTİKLER

Septikler kendilerini bilgiyi ve hakikati (*alethes*) araştıran (*skeptikoi*) kişiler olarak gördüklerinden, doğru bilgiye ulaşmak için felsefi olarak araştırma yapan grup manasına gelen *skeptikoi* olarak isimlendirmişlerdir.⁵ Diogenes Laertios’un aktarımına göre bu filozoflar, *Phyrrhonicular* olarak da bilinmektedir. Zira bu isim onlara hocaları Phyrrhon’un (MÖ 360-270) takipçileri oldukları için verilmiştir: “Bunların hepsi hocalarının ardından *Pyrrhonicular* diye bilinirler ve kendi aralarında öğretilerine göre (bir öğretilerden söz edilebilirse), *Aporetikler* (*kuşkucular*), *Skeptikler* (*İrdeleyiciler*), *Ephektikler* (*Yargıdan kaçınanlar*) ve *Zetetikler* (*Araştırmacılar*) olarak ayrılırlar.”⁶ Benzer şekilde Sextus Empiricus PA’nın başında genel olarak felsefe yapış şekillerine göre filozofları *Dogmatikler*, *Akademikler* ve *Phyrrhoncu Septikler* olmak üzere üç gruba ayırır (PA, I, 1-5) ve kendisinin Phyrrhoncu Septikler arasında olduğunu belirtir. Filozofa göre Phyrrhoncu Septiklerin en önemli özelliği, herhangi bir konuda doğru ya da yanlış bir hüküm vermekten kaçınarak, yargı gücünü askıya almalarıdır. Çünkü bu filozoflar, araştırmalarına hala devam etmektedirler.

¹ Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010, “Kuşkululuk” maddesi, ss. 986-987.

² Richard H. Popkin, The History of Scepticism from Erasmus to Spinoza, University of California Press, Los Angeles, 1979, s. 18.

³ Sextus Empiricus, Outlines of Pyrrhonism, Ed. Julia Annas – Jonathan Barnes, Cambridge, Cambridge University Press, 7th Printing, 2007, s. xi.

⁴ Sextus Empiricus’un eserleri üç ana başlıkta toplanmaktadır: 1. *Phyrrhonculuğun Ana Hatları* 2. *Dogmatiklere Karşı* (bu eser şu alt kitaplardan oluşur: I ve II. Kitaplar Mantıkçılara Karşı; III ve IV. Kitaplar Fizikçilere Karşı, V. Kitap Etikçilere Karşı) ve 3. *Uzmanlara Karşı* (bu eser şu kitaplardan oluşur: I- Gramercilere karşı, II- Retorikçilere Karşı, III- Geometrilere Karşı, IV- Aritmetikçilere Karşı, V- Astrologlara Karşı, VI- Müzikçilere Karşı). Bununla beraber *Ruh Üzerine* ve *Tıp Üzerine Notlar* olmak üzere iki eser de Sextus Empiricus’a atfedilmektedir. Bkz. Çev. Mustafa Kaya Sütçüoğlu, *Kuşkululuk*, Sextus Empiricus, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 37.

⁵ Ed. Richard Bett, The Cambridge Companion to Ancient Scepticism, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, s. 3.

⁶ Diogenes Laertios, Ünlü Filozofların Yaşamaları ve Öğretileri, Çev. Candan Şentuna, YKY, 6. Baskı, İstanbul, s. 450, fr. 69-70.

Empiricus'a göre *Dogmatikler* ve *Akademikler* kesin bir şekilde *Phyrrhoncu* Septiklerden ayrılmaktadır. Zira *Dogmatikler*, doğru bilginin (*alethes*) kesin bir şekilde bilinebilir olduğunu savunarak, mutlak bir doğruluk iddiasında bulunmuşlardır. Oysa herhangi bir konu hakkında doğruluk ve yanlışlık üzerine bir hüküm vermek mutlak bir iddiada bulunmak demektir. Benzer şekilde *Akademik* Septikler de doğru bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığı konusunda mutlak bir hüküm vermiş ve doğru bilgiye ulaşmanın imkânsız olduğunu, insan kavrayışının bunu başaramayacağını savunmuşlardır (PA, I, 3-5). Bu nedenle Sextus'a göre *Akademik* Septikler de *Dogmatikler* gibi kesin bir yargıda bulunarak, *Dogmatikler*'le aynı hataya düşmüşlerdir. Oysa *Phyrrhoncu* Septikler, bilginin mümkün olup olmadığı konusunda karar vermek için ne bir doğruluk kriteri ne de bu kriter sayesinde ulaşılabilecek olumlu ya da olumsuz bir yargıya henüz ulaşamamışlardır. Çünkü onlara göre bir konu hakkında olumlu ve olumsuz yargı vermek eşit derecede makuldür (*equipollence*). Bu nedenle de araştırmalarına devam etmektedirler. Şu halde Sextus'un felsefe yapış türleri arasında sadece *Phyrrhonic*'i Septik olarak kabul ettiği; bunu yaparken herhangi bir konuda hüküm vermemeyi ve yargı gücünü askıya almayı temel kriter olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim filozof bu ayırmadan sonra Septiklerin; sürekli araştırma (*zetein*) ve sorgulama (*skeptasthai*) halinde olmalarından dolayı *araştırmacı* (*zetetike*); araştırma sonucu ulaşılan zihin durumu açısından *kaçıncı* (*efektike*); kabul veya ret durumları arasında bir seçim yapamama, kararsızlık ve kuşku (*aporein*) nedeniyle araştırmaya devam etmeleri açısından *kuşkucu*, son olarak *Phyrrhon*'un bu okulun kurucusu olarak kendisini açıkça diğer düşünürlerden ayırtması nedeniyle de *Phyrrhonic* olarak farklı şekilde isimlendirildiğini belirtmektedir.⁷ Şu halde, Laertius ve Empiricus'un *Phyrrhonic* ismi konusunda ortak bir noktaya ulaştığını söylemek mümkündür. Buradan hareketle, *Phyrrhoncu* Septiklerin Sextus'a göre gerçek Septikler olarak kabul edildiği ortadadır. Öte yandan Septikler'i genel olarak *Akademik* ve *Phyrrhoncu* Septikler şeklinde ikili bir tasnifle ele almanın modern bir yaklaşım olarak görüldüğüne işaret etmekte fayda vardır.⁸ Netice itibarıyla *Phyrrhon*'un MÖ 360-270 yılları arasında yaşadığı göz önüne alındığında, Septiklerin felsefe tarihi bakımından oldukça erken bir dönemden itibaren gelişmeye başladığı söylenebilir.

PA'da kendisini *Phyrrhoncu* bir Septik olarak kabul eden ve tıbbi pratisyen (*medical practitioner*) olduğu bilinen Sextus'a göre *Phyrrhoncu* bir Septik, hiçbir konu hakkında ne olumlayıcı (*affirm*) ne de reddedici (*deny*) bir mutlak (*ultimate*) yargı (*judgement*) vermeyen, yargı gücünü askıya alan (*epoche*) fakat araştırmasına da devam eden kişidir (PA, I, 4). Diğer başlıkta ele alınacağı üzere, Septikler'e göre bilginin imkânı konusunda ne özne, ne nesne ne de özne ile nesne arasındaki ilişki, bilgiyi elde etmeyi sağlayacak bir kriter, mantıksal temellendirme yahut ilkenin varlığı konusunda güven vermemektedir. Bu nedenle Septikler, herhangi bir dogmatik görüşe kapılmayarak kendilerini yaşamın, geleneklerin, ahlakın veya dinin vd. baskıcı dogmalarından kurtarmak için Septik bir düşünceyle başvurarak karşılaştığı sıkıntılardan, baskılardan, çelişkilerden ve bunlar sonucundan ruhta oluşan mutsuzluktan kurtulmalıdır. Septik olmak demek, 'açık görüşlü' olmak demektir. Çünkü Septikler, bu gruba özgü düşünme yetisi sayesinde aslında kimsenin mutlak bir doğruluğa ulaşmadığını fark ederek bütün baskılardan kurtulduklarını düşünür.

Sextus Empiricus Septik düşüncenin genel bir işleyişinin olduğunu söyler. Bu anlamda Septik öğreti, biri genel diğeri de özel olmak üzere iki temel argümana dayanmaktadır. Genel argüman, Septik öğretinin karakteri, manası, esasları, ölçütü, amacı ve ereğinin yanı sıra, akıl yürütme yöntemleri ile özellikle yargıyı askıya almanın (*epokhe*) dayanakları (*tropes*) yahut tarzları (*modes*) üzerinedir (PA, I, 5). Özel argüman ise Sextus'a göre felsefenin alt dalları hakkında Septik öğretinin genel argümandan hareketle getirdiği itirazlardan oluşmaktadır. Sextus, genel ve özel argümanlardan oluşan Septik öğretinin dış dünya görünüşleri (*fenomen/fainomen*) ve bu görünüşlere dayanan yargıları (*noeta/noumena*) bir şekilde birbirine karşıt hale getirme becerisi (*ability/dunamis*) olarak görmekte; bu sayede birbirine karşıt ve eşit şeyler hakkında karar vermenin (*epoche*) zorluğunu kavrayarak yargı gücünü askıya almayı, nihayetinde karşılaşılan bütün dogmatik sıkıntılardan kurtularak ruh sükûnetine ulaşmayı hedeflediğini belirtmektedir (PA, I, 8-10). Zira Septik öğretiye göre dış dünyadakiler, duyu (*ta aistheta*) nesneleri olarak algılanmaktadır; akledilebilir yahut zihinsel olanlar ise (*noeta*), duyuların verilerinden oluşan düşünce nesneleridir (PA, I, 9). Nitekim bunlardan, fenomenlerin fenomenlere, yargıların yargılara yahut ikisinin birbirine çapraz hale getirilmesiyle (*antitheses*) karşıt argümanlar oluşturmak mümkündür (PA, I, 10). Çünkü Sextus, ne fenomenlerin ne de zihinsel yargılar ve kavramların (*noeta*) bizzat işaret ettikleri varlıkların gerçek doğasındaki oluşlarını (özlerini/*hupokeimenon*) gösterip göstermediğini bilmenin ve bilmemenin eşit derecede zor olduğunu, bu ikisinin sadece insanda oluşturdukları zorunlu duygulanımları (*pathe*) onaylamak durumunda kalındığını söyler (PA, I, 13). Zira ne fenomenlerin duyuları ne de aklın kavramları kendiliğinden açık olmayan (*adelon*) nesneler hakkında kesin bilgi ver(e)mez (PA, I, 14). Dolayısıyla Septikler, fenomenlere ve onlardan zuhur eden zorunlu duyulanımlara

⁷ Sextus Empiricus, *Pyrrhoniculuğun Ana Hatları*, Çev. Mustafa Kaya Sütçüoğlu, Kuşkuculuk, Ayrıntı, İstanbul, 2017, I. Kitap, fr. 7, s.42.

⁸ Sextus Empiricus, *Against Logicians*, Tr and Ed., Richard Bett, Cambridge University Press, 2005, s. Xii.

mutlak anlamlar vermeden, duyguların zorunluluğundan hareket ederler. Dolayısıyla hakikat araştırmasında onların ilkesi, değişmez, evrensel ve tümel bir ilke olarak değil, bilakis bireysel görüngülerin rehberliğinde beliren Septik yaşam tarzıdır (*agoge*); hatta bu kılavuzdan hareketle filozof, Septiklerin geleneklere (*ta patria*), yasalara (*tous nomous*), kurumlara (*agoges*) ve insan doğasının duygulanımlarına (*ta oikei pathe*) uyumlu bir yaşam sürmeyi hedeflediklerini belirtmektedir (PA, I, 16-18). Bu anlamda hayata karşı insanın eylemsiz kalamayacağını belirten Sextus, Septiklerin yaşamlarında görünümlerin (fenomenon) kılavuzluğunda; doğanın kılavuzluğu, duygulanımların zorlaması, yasa ve ahlak geleneği ile sanat eğitimi (PA, I, 23) rehber edindiklerini belirtir. Ancak anlaşılacağı üzere bu kılavuzlar hiçbir zaman dogmatik bir ölçüt olarak değil, bireysel görüngüler anlamında başvurulmaktadır. Şu halde, Septikler, kanaatlere bağlı meselelerde (doksastois) sakinlik/sükunet (ataraksia); duygulanımların kaçınılmaz etkileri karşısında ise orta yol (metriopatheia/ilımlılık) gibi metodik bir ereğe sahiptir (PA, I, 25).

Sextus'a göre Septikler sürekli gerçeğin peşinde koşarak araştırmalarına devam etmektedirler. Nitekim henüz kesin bir doğruluk ya da doğruluğu elde etmeye yaracak doğruluk kriteri henüz bulunamadığından ve öncekiler tarafından herhangi bir konu hakkında olumlu yahut olumsuz hiçbir kesin karar verilemediğinden kişi, ortaya çıkan çelişkiler ve buna bağlı oluşan kaygılardan kurtulmak için yargı gücünü askıya alınmalıdır (*epoche*).⁹ Çünkü Septik öğretinin amacı (*arkesi*) hakikati keşfetmek değil, ruh dinginliğine ulaşmaktır (PA, I, 11-12). Bu nedenle filozofa göre Septikler ile Sofistler arasında bir ayırım yapmak da zorunlu gözükmektedir. Zira Sextus'a göre Septikler, hayatın herhangi bir alanında doğru ve yanlış olmak üzere bir yargıda bulunmamaktadırlar. Çünkü karşılaşılan her durum hakkında eşit derecede savunulması mümkün olan birbirine zıt doğruluk-yanlışlık ihtimalleriyle karşılaşmak mümkündür. Oysa Sofistler, her ne kadar pek çok konuda şüpheli olsalar da, doğru bilginin mutlak biçimde insan bilişine mümkün olmadığı yönündeki kesin yargıları nedeniyle Septiklerden ayrılmışlardır. Bir başka ifadeyle Sofistler, Septiklerden farklı olarak, kesin bir hüküm vermekle diğer filozoflarla aynı "*dogmatiklik*" durumuna düşmüşlerdir. Bu anlamda Septiklerin Dogmatikler ve Sofistler'in aksine, kendilerine has bir düşünce öğretisine (skeptikes *agoges*) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tam olarak bu nedenle "*Skeptikoi*" kelimesi, araştırılan herhangi bir konu üzerine dogmatik bir pozisyon olarak konunun mutlak doğruluğu ya da yanlışlığı noktasında bir karar almayı reddeden, herhangi bir konu/problem hakkında sürekli bir araştırma/inceleme (*skepsis*) yapmayı sürdüren filozoflara işaret etmektedir.¹⁰

Genel olarak Sextus'a göre hakikat arayışında Septik tavır farklı süreçlerden teşekkül eder. Bu süreç ilk olarak farkına varmak (*to nomizein*) aşamasıyla başlar. Söz konusu farkındalık, insanın her alanda karşılaştığı çelişkiler, tutarsızlıklar ve bütün rahatsız edici düşünce dayatmalarının genel yapısını kavramakla mümkündür. Çünkü fenomenlere dayalı duyu verileri ile bu verilerle işlem yapan akıl, karar bekleyen konularda doğruluk ve yanlışlığın eşit derecede savunulabilir olduğunu fark edebilmektedir. Farkındalıkla gelinmesi arzu edilen nokta ise *eşit/müsavi olma* (*equipollence*) aşamasıdır. Bir başka ifadeyle eşit olma ile kastedilen, karşılaşılan her önerme ve gereken hüküm/karar alma noktasında aynı konu hakkında verilecek olumlu yargı kadar olumsuz yargının da eşit derecede makul olduğudur. Duyumlara ve fenomenlere dayalı tecrübenin ve yaşanan hayatın bu çift başlı yapısından kurtulmak için atılması gereken ikinci adım, dogmalara karşı kuralızsız kalma (*anomaly*) yahut dayatılan sözde hakikatlere karşı tavır alarak, kişinin kendisine dayatılan bütün zorunlu seçimlerden vazgeçip, Septik bir yaşam tarzına sarılmasıdır. Bu sayede kişi, ruhunu sıkan bütün çelişkilerden, dayatılan yaşam tarzlarından ve nesnelerle olgular hakkında karar alma zorunluluğundan özgürleşerek sıkılan ruhunu, ruh dinginliğine (*tranquility*) yahut huzuruna eriştirebilecektir.¹¹ Bu da ancak yargı gücünü askıya almakla (*epoche*) mümkündür.¹² Kişi Septik düşünceye uygun olarak yargı gücünü askıya alınca, aradığı ruh sükûnetine (*ataraxia*) ulaşabilecektir. Artık Septik yaşam tarzı sayesinde o, her şeyin değişmez/mutlak olarak ya iyi ya da kötü şeklinde olduğu dayatmasından özgürleşerek, ortaya çıkan rahatlıkla kendi kişisel tecrübesini özgürce gerçekleştirebilecektir. Fakat Septikler'in, nihai olarak kişinin ruh dinginliğini kendilerine ve felsefî araştırmalarına amaç edinmiş olması, felsefî olarak epistemik ve rasyonel bir soruşturma anlayışına gereken sadakati yetirince göstermedikleri yönünde eleştirilere maruz kalmalarına da sebep olmuştur.¹³

Septik tartışma modlarını incelemeyen önce, Septik düşüncenin kökeni ve türleri hakkında Sextus'un yaptığı temel bir ayırıma değinmekte yarar vardır. Sextus Empiricus'un PA'nın ilk bölümünün başında felsefeyi yapılaş tarzlarına göre üçe ayırdığını belirtmiştik: *Dogmatik* (özellikle Stoacılar ve Epikürcüler), *Akademik* ve *Septikler* (PA, I, 1-2.). Bunlardan Dogmatik felsefe yapış tarzı, herhangi bir konuda kesin hüküm vererek

⁹ Sextus Empiricus, Against Logicians, s. Xii.

¹⁰ Ed. Ted Honderich, The Oxford Companion to Philosophy, Oxford University Press, Oxford, 1995, S. P., "Septics, ancient" maddesi s. 799.

¹¹ Ed. Diego E. Machuca, Pyrrhonism in Ancient, Modern, and Contemporary Philosophy, ss. 37-43.

¹² Ed. Richard Bett, The Cambridge Companion to Ancient Scepticism, s. 3.

¹³ Ed. Diego E. Machuca, Pyrrhonism in Ancient, Modern, and Contemporary Philosophy, s.36.

mutlak doğruluk veya yanlışlık noktasında hüküm veren her türlü felsefi ekolü içine almaktadır. Bir başka ifadeyle Dogmatikler'e göre doğru bilgi insan için ya kesin olarak mümkündür, ya da Sofistler'in iddia ettiği gibi kesin olarak mümkün değildir. Her iki halde de mutlak bir yargı verilmiştir. Öte yandan Akademik Septikler, her ne kadar yapılan araştırmalarda Septiklerin bir kolu olarak kabul edilse de, Sextus'a göre doğru bilginin mutlak olarak insan tarafından bilinmeyeceği şeklindeki yargılarından dolayı onlar, Phyrhroncu Septiklerden ayrılırlar (PA, I, 3, ve 220-236). Şu halde, tartışma modları Phyrhroncu Septiklerin hem Akademik Septikler'e, hem de Dogmatik filozoflara karşı geliştirdikleri eleştiriler için kullanılmaktadır. Zira hem Dogmatikler doğru bilginin bilinebileceğini iddia etmeleriyle, hem de Akademik Septikler doğru bilginin kesin olarak insan tarafından bilinmeyeceğini öne sürmeleri nedeniyle Phyrhroncu Septiklerden ayrılırlar. Çünkü her iki grup da kesin bir yargıda bulunarak mutlak bir netice ulaştıklarını iddia etmişlerdir. Oysa Phyrhroncu Septikler'e göre ne doğru ne de yanlış bir mutlak yargıda bulunmak eşit derecede makul olduğundan, onlar yargı gücünü askıya almaktadırlar. Şu halde, Akademik Septikler, gerçek bilginin insanoğlu için mümkün olmadığını savunurken, Phyrhroncu Septikler, mutlak bilginin imkânı başta olmak üzere hiçbir konu hakkında kesin bilgi konusunda olumlu ya da olumsuz bir karar almaktan uzak dururlar. Bu nedenle Phyrhroncu Septikler, olumlu yahut olumsuz herhangi bir mutlak hükmün verilmesinde, güvenilir çıkarımlarla ulaşılabileceği kuralını prensipte kabul eder gözükseler de, kendisi güvenilir, başka bir argümana dayanmayan, (Regress Argument) fasit bir daireye dayalı (Reciprocity Argument) ya da sonsuz zincire dönüşmeyen (ad infinitum)¹⁴ bir kanıtlama yöntemiyle bilgi kriteri oluşturmaya çalışırlar.¹⁵ Şu halde, Akademik Septikler bilginin imkânını kesin bir şekilde inkâr ederken, Dogmatikler kesin biçimde doğru bilgiyi savunurlar.¹⁶ Ancak Phyrhroncu Septikler, ne doğru ne de yanlış bir mutlak hüküm vermek için gerekli mantıksal alt yapının oluşmadığını öne sürerek yargıyı askıya alırlar.

Sextus'a göre Phyrhroncu Septikler'in ortaya çıkış amacı, özellikle kendi döneminin dogmatikleri olarak kabul edilen Epikürcü ve Stoacılar başta olmak üzere, ilk olarak bütün dogmatik filozofların savunduğu gibi eşyanın hakikatine dair bilgiye sahip olmanın mümkün olduğu görüşüne karşı çıkmak; bunun kesin ve katı bir şekilde iddia etmenin doğru olmadığını göstermek ve sonrasında ise insanın bütün baskılardan karar verme yetisini askıya almayla kurtularak ruh sükûnetine ulaşmasını vesile olmaktadır. Ne akıl, ne de duyular, Epikürcü ve Stoacı yaklaşımların iddia ettiği gibi, bize doğru bilgiyi elde etmek için güvenilir bir kaynak değildirler. Çünkü Septiklere göre dış dünya bizim rasyonel ve duygusal özellik ve yetilerimizin kavrama sınırları dışındadır.¹⁷ Algının doğasındaki eksiklikler, insanoğlunun hata yapma ihtimali, akli çıkarımdaki problemler göz önüne alındığında, septiklere göre bilgiye ulaşmak mümkün gözükmemektedir.¹⁸ Netice itibarıyla, Dogmatikler ve Akademik Septikler mutlak bir şekilde bilginin imkânını inkâr yahut kabul ederken, Phyrhroncu Septikler bilginin imkânı veya inkârı için yeterli kanıt olmadığını öne sürmüş ve araştırmaya devam ederek ne olumlu ne de olumsuz hiçbir argümanı kabul veya reddetmemekle yani akli çıkarımdan uzaklaşmakla yetinmişlerdir.¹⁹

Bu bağlamda en genel anlamda bakıldığında bütün Septikler, doğru bilgiyi elde etmek için araştırmalarını sürekli devam ettirir. Henüz hakiki, evrensel yahut mutlak doğru bir bilgi keşfedil(e)mediği için olumlu ya da olumsuz yargıda bulunmazlar. Dolayısıyla onlar, evrensel doğruluk iddiası taşıyan her türlü dini, ahlaki, siyasi ve felsefi mutlak bilgiyi iddiası karşısında eleştirel bir tavır sergileyerek, insanı her anlamda mutsuz, kaygılı ve huzursuz eden dogmatik herhangi bir kararı ve buna bağlı yaşamı reddetmişlerdir. Nitekim bu "dogmalar" ve "dayatmalar", Septiklere göre çelişkili, tutarsız veya doğruluk ve yanlışlık bakımından eşit derecede savunulabilir yapıdadır. Söz konusu eşit kutupluluk, Septiklere göre insanların yaşadıkları hayatı mutlu ve huzurlu bir şekilde sürdürebilmelerine engeldir. Bu nedenle onlar, doğru bilgiye yahut doğru bilgiyi elde etmeyi mümkün kılacak doğruluk kriterine ulaşmaya kadar, herhangi bir konuda mutlak hüküm vermekten kaçınmışlardır. Sonuç olarak mutlu bir yaşamın ancak Septik bir yaşam tarzıyla ulaşılabileceğini iddia etmişlerdir. Özellikle Sextus Empiricus'un günümüze ulaşabilen eserlerine bakıldığında, dogmatik olarak inanılan yanlışlar nedeniyle insanların içinde düştükleri mutsuz hayatlar ve bunan neden olan sebeplerden kurtarmanın, Septik düşüncenin ana hedefi olduğu rahatlıkla söylenebilecektir.²⁰ Buradan hareketle ana hatlarını çizmeye çalıştığımız Septik düşüncenin genel olarak söz konusu hakikati aramayı ve Septik öğretiyi kabul ederek ruh dinginliğine ulaşmayı sağlayan tartışma modlarını (*sceptical tropes*) *Phyrhronculuğun Ana Hatları* eserinden hareketle incelemeye geçebiliriz.

¹⁴ Sextus Empiricus, Outlines of Scepticism, ss. 40-42.

¹⁵ John Koethe, Scepticism, Knowledge and Forms of Reasoning, Cornell University Press, London, 2005, s. 1.

¹⁶ Richard H. Popkin, The History of Scepticism from Erasmus to Spinoza, s. xiii.

¹⁷ Richard H. Popkin, The History of Scepticism from Erasmus to Spinoza, s. xv.

¹⁸ A. C. Garryling, Scepticism and the Possibility of Knowledge, Continuum, 2008, s. 173.

¹⁹ Sextus Empiricus, Outlines of Scepticism, s. 4.

²⁰ Ed. Diego E. Machuca, Pyrrhonism in Ancient, Modern, and Contemporary Philosophy, Springer, London, 2011, ss. 15-16.

3. SEPTİKLERİ'İN TEMEL TARTIŞMA MODLARI

Sextus Empiricus'un *PA* kitabının, üç temel bölümden oluştuğunu belirtmiştik. Bu bölümler I., II. ve III. bölümler şeklinde birbirinden ayrılmaktadır. Fakat eserde genel bölüm başlıkları mevcut değildir. Tartışma modları ise kitabın birinci bölümünde yer almaktadır. Sextus'a göre akli karşılaştığı zorunlu seçimlerden ve çelişki dolu kararlardan kurtarmak ve yargıyı askıya almak (epoche) için Septikler, herhangi bir konuda tartışmaya 10 temel tartışma moduyla (logous/tropes) başlarsa, karşılaştığı bütün iddiaların karşıt ve çelişiklerini üreterek, onlardan kurtulmayı, bir konu hakkında karar vermekten vazgeçmeyi mümkün kılacak argümanlara ulaşırlar. Nitekim bu sayede septik düşünüş tarzına erişerek genel ruh dinginliğine ulaşabilirler (PA, I, 36). Sextus bu argümanları şöyle özetler:

Önceki Kuşkucular yargıyı askıya almayı haklı çıkaran on tane neden (trope) açıklamışlar ve bunlara "argümanlar" (logous) ya da "konumlar" (topous) adını vermişlerdir. Bu argümanlar şunlardır: Birincisi, hayvanlar arasındaki farklılıklar; ikincisi, insanlar arasındaki farklılıklar; üçüncüsü, duyu organlarının farklı yapısı; dördüncüsü, çevresel koşullardaki farklılıklar; (beşincisi pozisyonlar, yn.) altıncısı, karışımlar; yedincisi alttaki nesnelerin (hupokeimonon) miktarı ve biçimi; sekizincisi, görecelik, dokuzuncusu, oluşumun sıklık ya da seyrekliği; onuncusu, gelenekler, yasalar ve ilkeler hakkında yaygın inan ve dogmatik kanaatler. Bununla birlikte, biz bu sıralamayı herhangi bir önyargımız olmaksızın kabul etmekteyiz. (PA, I, 36-39).²¹

Peki, bu tartışma modlarından ne anlamak gerekmektedir? Gerçekten özcü gelenekte söz gelimi Platon ve Aristoteles'in dil, düşünce ve varlık arasında kurdukları ilişkinin ciddi bir eleştirisi midir? Çünkü bilindiği üzere, Platon, varlığı idealar ve fenomenler âlemi olarak ayırmakta; böylece ilkinin düşünülür (akledilir) ikincisini duyumsanır (hissedilir) varlık âlemi olarak kabul etmektedir. Sonrasında filozof, duyumların verilerini tek başına güvenilir kabul etmeyerek, gerçek varlık/özler olan aşkın ideaların ruhta örtük kalan kalıntıları yeniden hatırlayarak (noetik ve dianoetik anemnesis) özleri (eidos) yeniden hatırlamayla ulaşmayı mümkün görür. Nitekim bu sayede, gerçek varlıklarla(öz/eidos) yansıyan varlıklar (fenomenler) arasında dil ve düşünce açısından doğru bilginin imkânını sağlayan kendine özgü bir denklem kurar. Öte yandan Aristoteles, hocasından farklı olarak aşkın varlık anlayışını reddeder ve fakat varlığı tözler ve ilinekler şeklinde ayırır. Aristoteles ayrıca farklı töz türlerinden bahsederek, tözleri birincil ve ikincil töz olmaklık bakımından mantık-fizik ilişkisini kurar. Sonrasında ise o, duyu verilerini tecrübe, tekrar, hafıza, pasif ve aktif akıl süreçleri sonunda türü ve cinsi bilmeyi yahut değişmeyen özün tümel kavramını bilmeyi mümkün kılacak dil, düşünce ve varlık özdeşliğini hocası Platon'dan farklı olarak inşa eder. Nitekim bu özcü yaklaşımla doğru bilginin imkânını, aşkın ya da içkin bir özden hareketle her iki filozofun mantıksal bir tutarlıkla ortaya koyduğu kabul edilmektedir. Oysa Sextus'un anlattığına göre yukarıda bahsedilen düşünce modları, alternatif bir meydan okuma sunmaktadır. Şu halde, bu modlar her şeyden önce Dogmatikler'in, kesin bir hükme varanların görüşlerini çürütme iddiası taşıyan meydan okumalar olarak nasıl analiz edilebilir? Çünkü Sextus, ilgili paragrafın devamında on argümanı üst bir tasnifle de ele alındığından bahsederek, adeta özne ve nesne arasında uçurumlar inşa eder:

Bu "on argüman"ın üst sınıflandırması olarak "üç tarz" mevcuttur- yargı nesnesi yönünden, yargı veren özne yönünden ve her ikisi yönünden. İlk dört argüman, özne yönündendir (çünkü yargı veren özne belli bir koşul altında olan ya bir hayvan ya bir insan ya bir duyu ya da bir varlıktır); yedinci ve onuncu argümanlar, yargı nesnesine gönderme yapmaktadır; beşinci, sekizinci ve dokuzuncu argümanlar, hem özne hem de nesne yönündendir. Dahası bu "üç tarz" aynı zamanda "bağıntı" tarzına gönderme yapmaktadır; çünkü "bağıntı" en tepedeki "cins" durumundadır; "üç tarz" onun türleri ve "on argüman" da alt türleridir (PA, I, 38-40).

Pasajın açıkça ortaya koyduğu üzere Sextus, *bağıntıyı* adeta mantıksal en genel cins, *üç tarzı* yani *özne*, *nesne* ve *özne-nesne* ilişkisini cinsin türü şeklinde ve son olarak *on argümanı* da alt türler olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla bu tasnif, doğru bilginin imkânı açısından hem özneyi, hem nesneyi hem de özne ile nesne ilişkisinin genel ve bütün olarak modlara indirgenerek incelendiğini ortaya koymaktadır. Şu halde söz konusu ilişkinin modlarda içkin olan anlamları üzerinden incelenmesine geçebiliriz.

3.1. Hayvanlar Arasındaki Algı ve Duyum Farklılığı

İlk olarak Sextus'un iddiasına göre, bütün hayvanlar arasında algı ve duyumlar noktasında farklılıklar mevcuttur.²² Nitekim özün varlığı ya da yokluğu noktasında bir kabulden hareket etmeyen Sextus, iddiasını

²¹ Türkçe metinde 5 numaralı madde yoktur, biz İngilizce metinden hareketle bu eksikliği gidermeye çalıştık bkz. Sextus Empiricus, *Outlines of Scepticism*, s. 12-13.

²² Ed. Richard Bett, *The Cambridge Companion to Ancient Scepticism*, ss. 214-215.

algılayan ve duyumlayan hayvanlar arasında hem köken hem de beden bakımından farklılıkların bulunduğu dayandırmaktadır (PA I, 40-41). PA'nın ilgili fragmanına bakıldığında, birinci tartışma modunun her hayvanın dünyaya geliş yönteminin farklılık gösterdiği (birleşmeyle dünyaya gelme, birleşme olmadan üreyerek dünyaya gelme gibi); bu bakımdan farklı hayvan türlerinin ortaya çıktığı, söz gelimi küçük hayvanların (küçük hayvancıklar *zooufia*) ateşten; sivrisinekler gibi bazı diğerlerinin çürümüş sudan, karıncalar gibi kimi bazılarının ekşimiş şaraptan, çekirgeler gibi bazılarının topraktan; kurbağalar gibilerinin bataklıktan, solucanlar ve benzerlerinin çamurdan, pislik böcekleri gibilerin pislikten, tırtılların yeşilliklerden ve diğer pek çokların farklı farklı oluşumlardan meydana geldiği söylenmektedir (PA, I, 41-42). Bu nedenle filozof, canlıların doğumlarındaki farklılıklar dikkate alındığında, onların duyum ve algı yetilerinin birbirlerinden oldukça farklı yönlere sahip olduğunun anlaşılması gerektiğini iddia eder. Nitekim özün varlığı bilinemez olduğunda, dış dünyanın duyum ve algıları birer fenomendir ve bunlar ancak algı verisi (*aisthesis*) olarak değerlendirilebilir (PA, I, 44). Bu bakımdan Septikler'e göre hiçbir hayvanın diğeriyle algı ve duyum açısından eşit olmadığı ortadadır.

Sextus'a göre hayvanların bedenlerindeki farklılık, doğrudan algı ve yargılama gücünü de etkilemektedir. Söz gelimi sarılık hastalığına tutulan insanlara göre beyaz gibi gözükenler sarı yahut gözleri kanlananlar da olduğu gibi aynı nesnenin kırmızı olduğu iddia edilmektedir. Buradan hareketle, Sextus farklı göz yapısı ve rengine sahip hayvanların da görme duyusuyla farklı algılar edindiklerini düşünür. Nitekim uzun süre güneşe baktıktan sonra kişi etrafını tekrar baktığında kısa bir süre de olsa artık nesneleri farklı renkle algılar. Dahası hokkabazlar, sihirbazlık yaparken farklı karışımlarla nesnelerin algılanmasını yanıltarak, izleyicilerde farklı renkler ve görüntüler izlenimi oluşmasını sağlarlar. Şu halde Sextus'a göre görme duyusunda farklılıkların varlığı aşikârdır (PA, I, 44-50). Nitekim hayvanlar arasındaki görme duyusundaki farklılık, filozofa göre dokunma, koklama, tatma, duyma için de geçerlidir (PA, I, 50-58). Bu nedenle duyular güvenilir değildir ve duyulara dayalı verilerden hareket ederek bir yargıda bulunamamak, onu askıya almak gerekir; çünkü nesnenin özsel doğası (*pros ten fusin efeksomen*) hakkında algıların bize sunduğu bireysel duyumlardır. Onların kendi doğalarında nasıl olduğunu bilmek mümkün değil gibidir (PA, I, 59-60). Nitekim hayvanlar arasındaki bu farklılık, bizlere yargıyı askıya almamız gerektiğini ortaya koyar (PA, I, 61-62). Buradan hareketle ilk maddenin duyum ve algıları epistemolojinin kaynağı olarak güvenilir bir konuma ittiğini anlamak mümkündür. Oysa klasik mantık açısından bakıldığında duyumlar, akıl ve sezgi ile birlikte işlevsel kılınan ve bu sayede nesnelerin özünü anlamaya yarayan temel veriler olarak kabul edilirler. Bu anlamda Septikler, ilk olarak duyumlara; hayvanlar arasındaki farklılıktan hareketle argüman üretmektedir diyebiliriz.

3.2. İnsanlar Arasındaki Algı ve Duyum Farklılığı

Hayvanlar arasındaki farklılıktan kaynaklanan duyum ve algı verilerinin güvenilirliği, Sextus'a göre insan için de geçerlidir. Filozof, hangi hayvanda aklın olduğunu veya olmadığını bilme noktasında bir karar vermese de, koşullu olarak insanın diğer hayvanlardan üstün olduğu kabul edildiğinde bile, insanlar arasındaki farklılıktan kaynaklanan duyu ve algı verilerinin çeşitliliğinden dolayı yargıyı askıya almayı gerekli görür (PA, I, 79). Çünkü beden ve görünüş bakımından farklılık, hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da geçerlidir. Söz gelimi Hintliler, farklı şeyden hoşlanırken, Yunanlılar daha farklı şeylerden hoşlanırlar. Dünyanın bir yerinden olumlu kabul edilen ahlaki davranışlar, bir diğerinde olumsuz kabul görür. Hatta bu ayrımlar, aynı toplumun bireylerinde bile mevcuttur. Nitekim aynı şehirde yaşayanlardan bazıları farklı renk ve desenlerden hoşlanırken, bir diğerinin tercihleri farklılaşabilmektedir. Yahut yeme içme alışkanlığı tüketilen gıdaların tiplerini, tüketiliş biçimlerini ve tüketim sonrası bedenlerdeki farklı tepkimelerine neden olur. Nitekim bu nedenle Sextus "*insanlar aynı şeylerden farklı biçimlerde etkilenmektedirler; yoksa aynı şeyleri tercih ediyor ya da aynı şeylerden kaçınıyor olurlardı. Fakat eğer aynı nesneler insanlardaki farklılıklar nedeniyle onları farklı bir biçimde etkilemekteyse, bu durumdan hareketle biz, akla uygun davranarak yargıyı askıya almaya yöneliyoruz*" (PA, I, 87-88) diyerek ikinci argümanını temellendirmektedir. Görüldüğü üzere ikinci argüman, diğer hayvanlar gibi doğada yaşayan ve bu türün bir elemanı olan insan için de geçerlidir. Mantık açısından bakıldığında, insanın diğer hayvanlardan üstün kabul edilmediği; hayvanlar gibi insanın da kendi içinde bile farklı algılara sahip olduğu vurgulanarak, duyu ve algıların fenomenlerin özlerini bilmede yetkin bir temel olamayacağı ima edilmekte; buradan hareketle de yargı gücünü askıya almanın gerekli olduğu temellendirilmeye çalışılmaktadır.

3.3. Beş Duyu Arasındaki Farklılıklar

Sextus tartışma modlarından üçüncüsünü yine duyular (*ton aistheseon*) arasındaki farklılıklar üzerine kurgulamaktadır. Görme, tatma, koklama, dokunma ve işitme şeklindeki duyu organları, filozofa göre dış nesneler hakkında tamamen birbirinden farklı algılama biçimlerine sahiptir. Söz gelimi, Sextus'a göre resim tabloları buna örnek gösterilebilir (PA, I, 91-92). İlgili fragmanda Sextus, bir resim tablosundaki görüntünün,

göze girintili ve çıkıntılı olarak gözükse de, dokunma duyusuna aynı hissi vermediğini söyler. Benzer şekilde filozof, balın dille tadıldığında tatlılık hissi verirken, göze sürüldüğünde ya da gözle görüldüğünde aynı hissi uyandırmadığını belirtir. Nitekim tatlı yağ, tadılınca hoşken, koklamayla tecrübe edildiğinde aynı hoşluk duyumunu vermemektedir. Şu halde, görme dokunmada, dokunma tatmada, koklama işitmede yahut diğer herhangi bir duyumsamada insanoğlunda aynı duyumu oluşturmamaktadır. Her bir duyu, bir diğerinden farklı bir şekilde işlemektedir. Bu nedenle Sextus, duyumların nesnenin gerçek doğasında olduğu şeklini yansıtmadığını, duyumlarla nesnenin kendi doğasındaki halinin tam olarak bilinip bilinmemesinin eşit derecede uzak durmak gerektiğini öne sürer ve sonuç olarak yargı gücünü askıya almanın doğru bir septik tavır olduğunu iddia eder (PA, I., 92-96).

Benzer şekilde Sextus, doğuştan herhangi bir duyum yetisi olmayan insanları örnek göstererek, duyumlara dayalı verilerin nesnelerin gerçek doğalarını yansıtip yansıtmadığı noktasında ne kadar eksik kaldığını temellendirmeye çalışır. Nitekim doğuştan kör olan birisi, görme duyusunun verdiği izlenimleri (fenomenleri) gözle algılayamadığı için, buna dair bir fikir edinemez. Tıpkı bu gibi, işitme duyusunu doğuştan kaybetmiş olarak dünyaya gelen birisi, sesler konusunda diğer duyu organlarından hareketle bir algılama oluşturamaz. Sonuçta böylesi kişiler, sadece sahip olduğu mevcut diğer duyumlarla dış dünyanın sınırlarını belirlemek zorundadır. Oysa onun dış dünyadakileri algılamaması, diğer sağlam insanların tecrübelerinden farklılık göstermektedir. Bu nedenle duyumlara dayanarak bir yargıda bulunamamak gerekir (PA, I, 96-98). Nitekim insanoğlunun sadece beş duyuyla dış dünyayı anlamlandırmaya çalışması, tıpkı eksik duyuyla dünyayı tecrübe edenler misalidir; ancak belki de tözlerin bu duyularla algılamayan diğer özellikleri de vardır. Şu halde beş duyuyla dış dünya hakkında mutlaklık iddiası taşıyan bir yargıda bulunmak yerine, yargı gücünü askıya almak gerekmektedir. Nitekim Sextus'a göre Dogmatikler'in iddia ettikleri gibi doğa, bizzat kendisi insanın dış dünyadakileri kavramasına bir temel de olamaz. Çünkü şayet doğa böylesi bir temel olsaydı, Dogmatikler kendi aralarında bu zamana kadar dış dünya hakkında tartışmak ve farklı görüşler ortaya koymak yerine, doğanın kendi öz niteliklerine uygun olduğu düşünülen bir görüş üzerine ittifak etmiş olurlardı. Fakat Sextus, Dogmatiklere bakıldığında böyle bir ittifakın olmadığını öne sürerek, duyumlara dayalı bir kesin yargı gücüne mesafeli davranır (PA, I, 98-100).

3.4. Durumlar

On tartışma modundan dördüncüsü Sextus'a göre *durumlardır* (*staseis*). Filozof, bu argümanın aynı zamanda şartlar ya da eğilimler (*diatheseis*) olarak da bilindiğini söyler (PA, I, 100). İlgili pasajda Sextus bu modu şöyle açıklar: “*Biz diyoruz ki bu argüman doğal ya da doğal olmayan durumlara, uyanıklık ya da uyku durumlarına, yaşla ilgili şartlara, hareket ya da durgunluğa, nefret ya da sevgiye, doluluk ya da boşluğa, sarhoşluk ya da ayıklığa, yatkınlığa, kurku ya da güvene, haz ya da acıya bağlantılıdır.*” (PA, I, 100). Görüldüğü üzere bu mod, insanın ve insan dışındaki doğal yaşamın tamamını kapsayan haller, değişimler, dönüşümler ve durumlar olarak da anlaşılabilir. Hatırlanacağı üzere Sextus, dış dünya tecrübelerinin fenomenlerden ibaret olduğunu, hiçbir zaman onların doğadaki nesnelerin kendi özleri hakkında ne kadar tam ve yetkin olduğunu bilip bilmeme konusunda yargı vermememiz gerektiğini belirtir. Nitekim fenomenlerin algılarından hareketle, duyumlardaki farklılıkları da ortadadır. Bu nedenle farklı hallere giren insanlar, farklı duyum ve tecrübeleri yaşadıklarını iddia ederler. Mesela bunlardan bazıları gaipten sesler duyduğunu, Tanrı'yla görüştüğünü ya da benzer daha pek çok nice tecrübeler edindiklerini iddia ederler. Filozofa göre bu iddialar, bazen sağlıklı bazen de hasta gibi niteliklerle normal olduğu iddia edilen insanlar tarafından kabul görmez. Oysa sağlıklı insanlarda bile yaşa, zamana, ışığa, konuma ve benzeri pek çok faktöre göre algı verileri ve buna bağlı tecrübeler değişmektedir. Hatta uyku halindeyken gördüklerimizle, uyanırken tasavvur ettiklerimiz (*fantazometha*) bile farklılıklar içermektedir (PA, I, 104). Bu nedenle gerçek nesneler (*ta pragmata*) bizlere olduklarından farklı görünürler (PA, I, 105). Benzer şekilde, açlık-tokluk, sevgi-nefret, eğilimler, korku-cesaret, gençlik ve yaşlılık gibi pek çok faktör tecrübeyi ve algılamayı etkiler. Fakat bu bireysel algılamalar ve izlenimler arasında, birini diğerinden daha üstün ve doğru kabul etmeye yarayacak bir sebep henüz yoktur. Bu nedenle hangi izleminin hangi durumda ne kadar gerçekliğe yaklaştığını tespit etmek için bir doğruluk kriteri (*kriterion*) mevcut olmadığından, neyin doğru (*alethes*) neyin yanlış (*pseudes*) olduğunu bir kanıttan hareketle ortaya koymak da mümkün değildir (PA, I, 114-116), bu nedenle yargıyı askıya almak gerekmektedir. Şu halde, *durumlar* modunun da genel Septik öğretisindeki diğer modlarla uyumlu olduğu söylenebilir.

Sextus, duyumların güvensizliği gibi aklın duyumlara dayalı yargılamalarına da karşı çıkmaktadır. Nitekim filozof, aklın doğuştan bir veri getirmediğini, bütün izlenimlerin ancak duyumlar aracılığıyla elde edildiğini savunur. Şu halde, aklın verileri (kavramlar) ancak duyumlardan ve deneyimden elde edilen fenomenlere (izlenimlere) bağlıdır ve ne duyumların, ne de aklın nesnelerinin kesin bir şekilde kendi doğalarındaki özlerini bilmeyi tam olarak bilmede eksik kaldığını savunarak; düşünürlere (kavramlara) dayanarak kesin bir hüküm

vermeyi güvenli kabul etmez (PA, I, 117-118). Şu halde ne fenomenler ne de zihni kavramlardan (noeta) hareketle, farklı durumlarda tecrübe edilenler hakkında mutlak bir yargı vermeyi sağlayacak temel bulunamaz. Bu nedenle Septiklere göre yargı gücünü askıya almanın gerekliliği bir kez daha anlaşılmaktadır. Klasik mantık açısından bakıldığında, bu modun varlığın özünün ne duyularla bizzat kendinden, ne kavramlarla zihinle (çıkarımla yahut aşkın bir güçten verili kavramlara dayalı olarak) bilinmesi ve bilinmemesi için bir sağlam tartışma zemini oluşturulmadığı, kasıtlı olarak bu zemin ortadan kaldırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

3.5. Konum, Uzaklık ve Yerler

Septik tartışma modlarından beşincisi, Sextus'a göre *konum*, *uzaklık* ve *yer*lerden oluşmaktadır. Sextus, algıların ve algılanan fenomenlerin uzaklık ve yakınlık gibi faktörlerden etkilendiğini düşünmektedir. Yani algılanan nesneler (*ta pragmata*) insana farklı fenomenler şeklinde görünürler (PA, I, 118). Bu sebeple bazen yuvarlak görünen yakından kare; üçgen görünen bir şekil ise yamuk formunda tecrübe edilebilmektedir. Nitekim benzer şekilde, ışığın varlığı veya yokluğu yahut yoğunluğu da görüntüyü etkiler. Dahası su gibi faktörler de görüntüyü değiştirebilmekte, içine batırılan bir nesneyi kırılmış gibi gösterebilmektedir (PA, I, 119). Bu nedenle Sextus "...tüm bu görünür nesnelere (*fainomena*) belli bir yerden, belli bir uzaktan ya da belli bir konumdan bakıldığına ve bu duruların her biri duyu izlenimlerinde büyük farklılıklara yol açtığına göre, yukarıda yaptığımız gibi, biz bu argüman dolayımı ile de yargıyı askıya alma sonucuna varıyoruz" (PA, I, 121) diyerek beşinci argümanı ortaya koyar. Şu halde konumlar, uzaklık ve yerler de algıları etkilemektedir ve bu Septiklere göre yargıyı askıya almanın nedenlerinden bir diğeridir. Çünkü insan, hiçbir şeyi konum, mesafe ve diğer çevreleyen etmenlerden bağımsız olarak idrak edemez. Nitekim bu modun da algıyı, dolayısıyla kavramlarla düşünmeyi temelsiz kıldığı anlaşılmaktadır. Yani düşünen ile düşünülen arasında, düşünsel bir sağlam temel inşa edilmemiştir.

3.6. Karışımlar

PA'da yer alan tartışma modlarından altıncısı *karışımlar* maddesidir. Sextus'a göre duyular, doğuştan değil, tecrübeden ve deneyimden elde edilmektedir. Bu deneyimler ise duyuların sınıрыyla yani fenomenlerle kısıtlanmaktadır. Bu nedenle duyumsanan fenomenlerin kendi doğalarındaki varlıkları hakkında ne kadar doğru bilgiye sahip olup olmadığımız şüphelidir. Bu iddia, algılanan nesnelerin (*hupokeimenon*) duyularımızı saf kendiliği ve kendi doğalarıyla değil, aynı zamanda her zaman bir başka şeyle bağlantılı olarak etkilediği düşüncesiyle birleşir. Öte yandan dış nesnelerin karışımlardan oluştuğu yönünde izlenimler mevcuttur. Fakat dış nesneleri oluşturan karışımlar hakkında konuşmak her ne kadar mümkün olsa da, nesnenin kendi doğasındaki elementlerin oranı ve oluşu hakkında nihai bir karara varıp varmadığımızı bilmek henüz mümkün değildir (PA, I, 124). Söz gelimi, filozofa göre derimizin rengi sıcaklık veya soğukluğa göre değişebilmektedir. Yahut ses, yoğun havada başka yoğun olmayan havada ise başka türlü tecrübe edilebilir. Aynı bu gibi, kokular bile banyoda sıcak havada farklı, soğukta ve nemli olmayan ortamda ise farklı tecrübe edilebilmektedir. Özetle, her duyum kendisini çevreleyen faktörlerden bağımsız ve yalın olarak duyumsanamamaktadır. Buradan da anlaşılabacağı üzere, çevreleyen faktörlere göre karışımlardan oluşan dış nesnelerin algılanması değişmektedir (PA, I, 126). Nitekim karışımlar ve oranlar hakkındaki duyumsamadaki bu belirsizlik, aklın kesin bir yargı vermesini de etkilemektedir. Zira akıl, kendisine ilk veri sağlayan duyumsamadaki algılardan bağımsız ve onlarsız karar veremez; şu halde akıl da kendi başına bu karışımları doğru olarak ayırtırmaktan acizdir. Bu nedenle karışımlar modundan dolayı Sextus, yargı gücünün askıya alınması gerektiğini savunur (PA, I, 128). Klasik mantık açısından değerlendirildiğinde, öze dayalı tümel ve değişmez evrensel bilginin elde edilmesine dair bir başka modun maddenin farklı karışımlarının bilinemeyeceği düşüncesiyle desteklenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

3.7. Yapı ve Miktarlar

PA'da yer alan düşünce modlarından bir diğeri t/özlerde (alt nesnelerde) yer alan yapı ve miktarlar argümanına dayanmaktadır. Sextus'un temel iddiası, dış dünyadaki nesneleri oluşturan alt parçaların, hem yapısal açıdan, hem de miktar açısından farklılıklar gösterdiğine dayanır (PA, I, 129). Örnek olarak filozof, keçiboynuzundan yapılan ege taşlarını gösterir. Buna göre bu taşlar kendi başlarına ve birleştirilmeden bakıldığında beyaz renkteyken, bir araya boynuz olarak getirildiklerinde siyah bir renge bürünürler. Benzer şekilde gümüş parçaları da filozofa göre küçük ve tek bir parça halindeyken siyah; bir araya getirildiklerinde veya çoğaltıldıklarında beyazmış gibi algılanmaya başlarlar (PA, I, 130). Bunun gibi filozofa göre çakıl taşları tek başlarına olduklarında insanda sertlik duygusu oluştururken, çok olduklarında ise bir yumuşaklık hissi uyandırır. PA'da verilen benzer diğer örneklerde listeyi çoğaltmak mümkündür. Lakin Sextus'un bu mod ile dış tözlerin (*ektos hupokeimenon*) asıl doğası konusunda bir belirsizlik oluşturmaya çalışıldığı

anlaşılmaktadır (PA, I, 133-135). Bir başka ifadeyle bu mod da klasik mantık açısından nesnelerin özlerinin yapı ve miktarlar açısından da bilinmeye elverişli olmadığı yönündedir.

3.8. Görelilik

Söz konusu tartışma modları arasında yer alan *görelilik*, tecrübe eden yahut edinilen şeyin bir başka şeye bağıntılı olma durumu üzerinedir. Daha önce dış dünyadaki varlıkların Septikler'e göre fenomenler (Fenomenler/görüngüler) olarak kabul edildiğini dile getirmiştik. Nitekim dış nesnelerin kendi doğalarındaki neliklerinin, zaten insan doğasına ne kadar açık olduğu şüphelidir. Bu mod ile dış dünya tecrübeleri, kişiden kişiye değişen, hatta aynı kişide bile farklı zamanlarda aynı konuda farklı tecrübelerle dayalı kanaatlerin oluşmasına neden olan bir boyuta erişir (PA, I, 135). Hatta bu nedenle Sextus, mantıkta yargı bildiren ek olan "...dır-dir/estin" bağlacı konusunda uyarıda bulunur. Çünkü Septiklere göre bireysel tecrübeler ve duyulamalar görecelidir; bu nedenle kişilerin kullandıkları "bu şudur" şeklindeki kopula içeren ifadeler, mantıksal ve yargısal kesinlik anlamında değil, bilakis "bu, şuan bana öyle görünmektedir" anlamında anlaşılmalıdır (PA, I, 135). Nitekim zaten Sextus'a göre dış dünya fenomenlerden ibarettir; bu durumda ne duyular ve algılar ne de akıl karar verme noktasında bir kesinliğe ulaşamazlar. Ayrıca bu denkleme bir de görelilik eklendiğinde, karar verme konusunda yargı gücünün askıya alınmasının gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmış olmaktadır. Bu modu anlatırken Sextus'un sağlamış olduğu verilerde diğer önemli bir nokta daha söz konusudur. Sextus, Dogmatikler'in cins ve tür yapısına da değinmektedir (PA, I, 137). Nitekim cins ve tür, bazı açılardan değişiklik göstermekte, bazen tür, cinse; cins ise türe dönüşebilmektedir. Dolayısıyla filozof, Dogmatikler'e göre de göreceliğin var olduğunu ortaya koymaya çalışır. Nitekim Sextus hem görelilikten, hem de Dogmatikler'e yönelttiği eleştiriden hareketle dış dünyadaki varlıklar hakkında argümanını şöyle özetler:

Yine, biz her şeyin göreliliğini bu şekilde tesis ettiğimizde, açık bir biçimde şu sonuçla karşı karşıya kalmaktayız: Biz nesnelerin her birinin kendi asıl doğasının ne olduğunu açıklamaya muktedir değiliz fakat yalnızca onların göreliliği karakterleri bakımından ne tür bir doğaya sahipmiş gibi göründüklerinin söylemeye muktediriz. Bundan da nesnelerin asıl doğaları hakkında yargıyı askıya almamız gerektiği sonucu çıkmaktadır (PA, I, 140).

Dolayısıyla, göreliliğin hem algılayan, hem de algılanan ve aynı zamanda algılayan-algılanan açısından üçlü boyutlu bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Şu halde klasik mantık açısından bakıldığında, bu modla da Septikler'in nesnelerin yapısını görecelilik sayesinde bir kat daha belirsiz bırakma çabasında olduklarını yorumlamak mümkündür.

3.9. Oluşumun Sürekliliği ve Seyrekliği

Dokuzuncu mod, Sextus'a göre fenomenlerin algılanmasında fark edilen algının *sürekliliği* ve *seyrekliği*yle alakalıdır. Filozof bunu güneşin her gün tecrübe edilmesiyle, kuyruklu yıldızın nadir görülmesi örneği üzerinden açıklar (PA, I, 141-142). Burada o, güneşi görme sıklığı ile kuyruklu yıldız görme seyrekliğini, süreklilik ve miktar açısından birbirine karşıt olarak konumlandırmaktadır. Zira insan, güneşi her gün gördüğü için artık ona çok fazla hayran kalmamaktadır. Oysa kuyruklu yıldız çok nadir görülen bir fenomen olarak, insanlarda güneşe göre daha çok hayranlık uyandırır. Hatta filozof, bu seyrekliğin onu "ilahî bir alamet" olarak yorumlanmasının bile nedeni olduğunu belirtir. Sextus benzer şekilde, denizi ilk kez gören kişiyle sürekli görerek ona alışan kişi arasında da aynı durumun gözlenebileceğini belirtir (PA, I, 143). Dolayısıyla buradan, aslında filozofun sürekli tecrübe edilenin nasıl alışkanlığa dönüşerek değerini yitirdiği, fakat az tecrübe edilenin farklılığından dolayı insanlar tarafından önemsendiğine işaret ettiği anlaşılmaktadır. Lakin, ister sürekli görünen ister nadir görünen bir fenomen olsun, her iki durumda da insan sadece fenomen olmak bakımından yani onun gerçek doğasından değil, bize yansıdığı kadarıyla dış nesneleri algılar. Şu halde, bu miktar (azlık çokluk) süreklilik (sıklık-nadirlik) gibi faktörler de insan yargısı üzerinde yanıltıcı etkilere sahiptir. Dolayısıyla bu durumda da filozofa göre yargı gücünü askıya almak gereklidir (PA, I, 145). Kanaatimizce bu modla da Septikler'in, klasik mantık açısından bakıldığında, dış dünya tecrübesini, algısını ve buna bağlı oluşan kavramları nesnelerin özsel bilgisi hakkında güvenilir bir zemin ve kanıt olmaktan uzaklaştırdıklarını söyleyebiliriz.

3.10. Adetler, Yasalar, Gelenekler, Kurallar, İnanışlar, Dogmatik Anlayışlar ve Davranış Kuralları

Septik tartışma modlarının sonuncusu genel olarak adetlerin, yasaların, geleneklerin, kuralların, inanışların ve hatta dogmatiklerin kendi anlayışlarının birbirlerinden ne kadar farklı olduğu ve hatta bazen çelişki ve karşıtlıkları da içerdiği anlayışına dayanır. Sextus, özellikle bu başlık hakkında enteresan tarihsel ve sosyolojik

verileri kullanmaktadır (PA, I, 145). Örneğin Sextus, adetlerin çeşitliliği hakkında Etiyopyalılar'ın çocuklarına dövme yaparken, kendilerinin yapmadığını; Persliler'in ayaklara kadar uzanan uzun elbiseler giyerken, kendilerinin bunu uygun görmediğini; Hintliler'in eşleriyle herkesin içinde birleşirken, kendilerinin bunu çok çirkin saydığını söyler (PA, I,148). Benzer durum, kanunlar için de söylenebilir. Sextus kanunlar arasındaki farklılıklara işaret etmek için Romalılar arasında babasını reddeden bir kişinin babasının borçlarını ödemediğini oysa Rodoslular'da ise borcun ödendiğini örnek gösterir (PA, I, 149). Davranış kuralı için ise Sextus, bugün mitoloji olarak görülen eserlerde bazılarının Zeus'u Tanrıların babası olarak kabul ederken, diğer bazılarının ise başka öyküde bunun Okeanos olduğuna inanmasını gösterir (PA, I, 151). Dogmatik anlayışlar arasındaki farkı işaret etmek içinse filozof, arkhenin bazı Dogmatikler'e göre tek bir element olarak kabul edilirken; bazılarına göre de birden çok elementin arkhe olarak isimlendirilmesini örnek verir. Dogmatikler arasındaki görüş farklılıkları, ruhun ölümlü ya da ölümsüz olduğu gibi çok temel konularda da kendini göstermektedir. Nihai olarak bu örnekler Sextus'a göre Dogmatikler'in kendi aralarında bile ne pek çok açıdan farklı görüşlere sahip olduğunun göstergesidir (PA, I, 151). Sextus, bu modla ilgili adet, davranış kuralı ve dogmatik anlayışlara dair daha pek çok farklılıktan bahsederek, nihai olarak toplum üzerinde etkili olan etik ve ahlaki konularda bile tek bir uygulamanın var olmadığına işaret eder (PA, I, 152-162). Sonuç olarak filozof, söz konusu karşıtlıklardan hareketle nesneler (*ta pragmata*) hakkındaki görüşlerde birçok farklılığın olduğunu, bu durumda nesnenin asıl özünün (*opoion hupokeimenon*) tam olarak ne olduğunun bilinmesinin güçleştiğini belirtir (PA, I, 163). Bu nedenle insanın söz konusu konular hakkında sadece görüntülerden hareketle, görüntülere bağlı olarak ve onların yönlendirdiği kadarıyla bir şey söyleyebildiğine işaret eder. Dolayısıyla kişi, Septiklere göre bu moda göre de nihai olarak mutlak bir yargıya varmaktan kaçınmalı ve yargı gücünü askıya almalıdır.

Buraya kadarki kısımda Sextus'un ilgili eserinden hareketle Septik tartışma modlarını kısaca açıklamış olduk. Sonuç olarak bu modların doğru bilginin imkânı ya da imkânsızlığı konusunda Septiklerin argümanları olarak varlık, dil ve düşünce arasında ne duyulara dayalı ne de akla (kavramsal) dayalı müspet bir temel oluşturmaktan çok ve hatta kasıtlı olarak, söz konusu ilişkiyi negatif açıdan ortadan kaldırdığını söylemek mümkündür. Nitekim özne ve nesne arasındaki bilme etkinliğini tesis etmek için Septikler'in herhangi bir kriter, kanıt veya kendilerinden hareketle aksiyomatik bir felsefe kurgusunu mümkün kılacak apaçık ilke noktasında temel bir eleştiri getirdiğini söylemek mümkündür.

PA'dan hareketle Sextus Empiricus'un on Septik modunu ortaya koyduktan sonra, Septikler arasındaki bazı diğer tartışma modu tasniflerine kısaca değinmekte fayda vardır. Söz konusu tasnifler *beşli tasnif* ve *ikili nedenler* olarak Sextus tarafından on mod açıklamasından sonra kısaca üzerinde durulmaktadır (PA, I, 164). Filozofa göre bazı Septikler tartışma yargı gücünü askıya almak için farklı bir tasnife giderek Septik tartışma modlarını beş argüman şeklinde ele almışlardır. Bunlar; a) karşıtlık b) sonsuz geri gidiş c) görecelik (bağıntılılık) d) varsayım (*hupothetikon*) e) döngüsel akıl yürütme (*diallelon*) şeklindedir.

Filozofun belirttiğine göre *karşıtlık* modu, filozoflar ile sıradan insanlar arasında nesneler konusunda uzlaştırılması mümkün olmayan görüşlerin öne sürülmüş olmasına dayanmaktadır. Bu argümana göre insanlarla filozoflar arasındaki görüş farklılığı o kadar derinleşmiştir ki, bu iki grup arasında bir orta yol bulmak neredeyse imkânsızdır. Dolayısıyla filozof, herhangi bir konuda bir tercihte bulunma gücünü kendimizde bulamadığımızı öne sürer (PA, I, 165). Benzer şekilde *sonsuz geri gidiş argümanı*, bir konuyu ispatlamak için öne sürülen kanıtın, bir kanıt olarak sayılabilmesi için, bir diğer kanıt gerektirmesi durumudur. Nitekim bir başka kanıtı gerektirme, onun da bir diğerini şeklinde uzayıp gider ve sonsuza kadar devam eder (PA, I, 166). Dolayısıyla Sextus, herhangi bir konuda argüman ve kanıt üretmek için güvenilir bir başlangıç noktasının bulunamadığını belirtir.

Kuşkucuların öne sürdüğü beşli tasnifteki argümanlardan bir diğeri ise *görecelik* argümanıdır. Sextus'a göre nesne (*hupokeimenon*), hem yargı veren özne ve hem de eş zamanlı algılara bağlantılı olarak şu ya da bu şekilde görüldüğünden ve bu tecrübenin sürekli değişebildiğinden dolayı, onun asıl doğası hakkında mutlak bir yargıyı vermemek ve onu askıya almak gerekmektedir (PA I, 167). Septiklere göre zaten kendiliğinden açık ve doğru bir kriter henüz bulunmadığını zaten belirtmiştik. Buradan hareketle Sextus, Dogmatikler'in sonsuz geri gidişten sakınmak amacıyla, argümanla tesis edemedikleri ancak doğrudan ve bir kanıt olmaksızın kabul etmiş oldukları bir şeyi kendilerine başlangıç noktası olarak aldıklarında "*varsayım argümanı*"nın ortaya çıktığını belirtir. Bir başka ifadeyle bu varsayım argümanı, kendileri sorgulanmayan ve kanıtlanmaya ihtiyaç duyulmayan, herkesçe bilinebilecek kadar açık kabul edilen argümanlardır (PA, I, 168). Oysa Dogmatikler, burada aslında bir kanıt değil, varsayama dayalı kabulden hareket etmekte; bütün felsefi düşüncelerini de bu varsayımsal argümanla temellendirmeye çalışmaktadırlar. Son olarak, bir kanıtın sağlamlığı yine bu kanıtın bizzat kanıtlamakla yükümlü olduğu şeye dayandırılırsa, bu durumda Sextus *döngüsellik* argümanının ortaya

çıktığını belirtir (PA, I, 169). Zira hem kanıtlanan, hem de kanıtlayan döngüsel olarak birbirini kanıtlamayazlar. Söz gelimi a'yı temellendirmek için kullanılan x kanıtı, bizzat kendisinden hareketle değil, bir başka kanıt olarak kabul edilen y'den hareketle; y ise bizzat kendisinden hareketle değil, yine kendisiyle temellendirilmek istenilen x'ten hareketle ve x'e dayandırılarak kanıtlanmış gibi kabul edilir. Oysa Sextus'a göre burada bir döngüsellik söz konusudur ve Dogmatikler, döngüsellik argümanıya aslında gerçek bir kanıt ortaya koymuş değildirlir. Nitekim Sextus, bu nedenlerle de diğer Septik filozofların yargının askıya almanın gerekliliğine işaret ettiklerini belirtir.

Öte yandan Sextus'a göre söz konusu beşli tasnifi öneren Septikler ayrıca *iki neden* ileri sürmektedir (PA, I, 178). Bu nedenlerden ilki, bir kavrama nesnesinin (*katalambanomenon*) ya kendisi ya da başka bir şey aracılığıyla kavranması gerekmektedir; fakat şu ana kadar herhangi bir şeyi ne şeyin bizzat kendisinden ne de bir başka şeyden hareketle kavramak ve onun gerçek doğasını ortaya koymak mümkün olmamıştır (PA, I, 178). Sonuç olarak diğer septik düşünce modlarının ve ikili nedenlerin genel olarak onlu modla örtüştüğünü söylemek mümkündür. Buradan hareketle, on tartışma modunu, Sextus'un anlattıklarından hareketle, aşağıdaki tablodaki şekliyle toparlayarak özetleyebiliriz:

ON ARGÜMAN

BAĞINTI
(En genel cins)

1. TARZ Yargı Nesnesi Yönünden: 7 ve 10 Numaralı Argümanlar (tür)	2. TARZ Yargıda Bulunan Özne Yönünden: 1, 2, 3 ve 4 Numaralı Argümanlar (tür)	3. TARZ Hem Özne, Hem de Nesne Yönünden: 5, 8 Ve 9 Numaralı Argümanlar (tür)
---	---	---

Alt türler:

1) Hayvanlar Arasındaki Duyum Farkları	6) Karışımlar
2) İnsanlar Arasındaki Duyum Farkları	7) Yapı Ve Miktarlar
3) Beş Duyu Arasındaki Farklar	8) Görelilik
4) Durumlar	9) Oluşumun Sürekliliği Ve Seyrekliği
5) Konum, Uzaklık Ve Yerler	10) Etik Değerler: Adalet, Yasalar, Gelenekler, Kurallar, İnanışlar Ve Dogmatik Anlayışlar

4. VARLIK, DİL VE DÜŞÜNCE BAKIMINDAN DÜŞÜNCE MODLARI

Klasik mantık ve buna bağlı akıl yürütmeler, bilindiği üzere en temelde akıl ilkeleri²³ (özdeşlik²⁴, çelişmezlik ve üçüncü halin imkânsızlığı) sayesinde işlevsel kılınmaktadır. Bu ilkeler, dış dünya ve düşünülenler (kavramsal dünya) arasında bir tür özdeşlik, çelişmezlik ve üçünü halin imkânsızlığını tesis ederek, varlık, dil ve düşünce arasında bir temel kurgulamaktadır. Aristoteles bunu şöyle ifade eder:

*“Gerçekte bütün varlıklar duyulur ya da düşünülürdür ve duyumlamanın duyulara özdeş olması gibi, kesin bilgi de nesnesine özdeştir. ... kesin bilgi ve duyumlama, nesneleriyle aynı tarzda bölünür; güç halinde bilgi ve güç halinde duyumlama, güç halinde şeylerle uyur ve entelekhia halindeki bilgi ve duyumlama da entelekhia halindeki bilgi ve duyumlamaya uyar. Ruhta kendi sırasında, duyusal yeti ve bilme yetisi, güç halinde duyulur nesnelerdir; bu nesnelerden biri güç halinde düşünülür, diğeri güç halinde duyulur nesnedir. Ve bu yetilerin nesnelerle veya en azından objelerinin biçimleriyle özdeş olmaları zorunludur. Yetilerin objeler olmaları mümkün değildir, çünkü ruhta taşın kendisi değil, biçimi vardır.”*²⁵

Fakat Septikler, dış dünyadaki tikelleri fenomen kabul etmekte, onların kendi doğalarındaki hallerinin bilinmesi ve bilinmemesinin eşit derecede mümkün olduğunu ileri sürmektedirler. Bu anlamda, zorunlu olarak kişiler, tümel ve evrensel değil, bireysel ve subjektif bir düşünce şekline maruz bırakılmaktadır. Şu halde, öncelikle varlık hakkında yahut Septikler'in ifadesiyle “fenomenler” hakkında, özsel bir bilişin imkânı ve imkânsızlığı konusunda yargı gücünü askıya almak, Septik düşünce modları gereği, öncelikle akıl ilkelerinin imkânını ortadan kaldırmaktadır. Zira Aristoteles, *Metafizik*'te akıl ilkelerini kanıtlarken, çelişmezlik ilkesi üzerinden diğerlerini temellendirmekte ve çelişmeyi özdeşlikle üçüncü halin imkânsızlığının temeli olarak

²³ Necati Öner, “Mantığın Ana İlkeleri ve Bu İlkelerin Varlıkla Olan İlişkileri”, AÜİFD, Ankara, 1969, C. XVII, ss. 285-303, s. 285. Klasik mantıktaki akıl ilkeleri hakkında detaylı bilgi için bu makaleye müracaat edilebilir. Bkz. Necip Taylan, Mantık Tarihçesi Problemleri, MÜİFVY, no 127, 4. Basım, İstanbul, 1996, ss. 63- 65. Ernst Von Aster, Bilgi Teorisi ve Mantık, Çev. Macit Gökberk, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994, s. 121.

²⁴ İsmail Fenni Ertuğrul, “identité” maddesinde özdeşliği şöyle tanımlamaktadır: “Ayniyet, hüviyet, vahdet, bir mevcudun kendine muvafık kalmak hassası. Birkaç şeyin hakikaten ve mahiyeten bir olması.” Buradan hareketle özdeşlik ilkesini de şöyle tanımlar: Özdeşlik ilkesi (Principe d'identité) “Ayniyet mebdai ki hakayık-ı evveliyenin biri olup vaki vakidir (ce qui est); bir şey ne ise odur (une chose est ce qu'elle est), her şey kendisinin aynısıdır (toute chose est elle même), A, A'dır...” İsmail Fenni Ertuğrul, Lugatçei Felsefe, Yay. Haz., Recep Alpyağıl, Çizgi Kitapevi, Konya, 2015, s. 204. Ayrıca bakınız: s. 500, “identité” maddesi.

²⁵ Aristoteles, Ruh Üzerine, Çev. Zeki Özcan, Birleşik Dağıtım, 3. Baskı, Ankara, 2011, 431b20-432a10.

kurgulamaktayken; Septikler, karşıtlık ve çelişmeyi bu ilkelere ulaşmamak adına yeni bir anlamla yargı gücünün askıya alınması için temel kabul etmektedir. Çünkü varlık, değişen zaman, zemin ve mekân ile miktar gibi etkenlerden dolayı sürekli başkalaşmakta, eşya ve olgular bugün gözüktüğünün tam tersine bile dönüşebilmektedir.²⁶ Şu halde Septikler, tartışma modlarıyla algı, duyum ve duyumsanan arasında kurguladıkları güvensizlikle, Aristoteles'in varlık, dil ve düşünce arasında kurguladığı bağı kabul etmemektedirler.

Nitekim Aristoteles, varlığı önce töz ve ilinekler şeklinde, sonrasında ise birincil töz (dış tikeller) ve ikincil töz (mantıksal zihni kavramlar olmak) şeklinde bir ayrım yapar. Bu sayede dış dünya ile düşünülen dünya arasında bir özdeşlik kurgular.²⁷ Çünkü filozofa göre ruhta düşünülen dış dünyadaki herhangi bir tikelin kendisi değil, onun özünü yansıtan formu (kavramı) ikincil töz olarak mevcuttur. Bu ayrım, dış dünyadakiler ile düşünülenler arasındaki öz ve form birlikteliğine dayalı bir eşleştirmedir. Klasik düşünce de mantığını bu özdeşlik üzerinden kurgular. Ancak Septikler, düşünülen ile dış dünya arasında böyle bir köprüyü kurmadıkları, dahası özü bilinemez (numen) kabul ederek, sadece görüngülerden hareketle hüküm verdiklerini belirtmektedirler. Şu halde onlar, özü bilinemez kabul ederek, dış ve iç dünyalar arasındaki köprünün imkânını ortadan kaldırmaktadırlar.

Septikler'in varlık, dil ve düşünce ilişkisi üzerine klasik anlayıştan farklı bir yaklaşımı kabul etmeleri, onların kanıtlanması ihtiyaç duyulmayan, kendiliğinden apaçık kabul edilen ilk prensipleri de sistemlerinde yer vermemiş olmalarıyla doğrudan alakalıdır. Zira Aristoteles, *İkinci Analitikler*'de, bu ilkelerin tikellerden başlayarak nasıl deneyim ve tekrarla hafızada kavramsallaştırıldığı, sonrasında akıl tarafından bir sezgisel bilişle tümele dönüştürülerek bütün tikellere uygulandığını açıklar.²⁸ Bu ilkeler, kendisinden sonra kullanılacak bütün kanıtlamalar için bir temel kanıttır. Fakat Septikler, eşya ve olgular hakkında kendiliğinden açık ve kanıta ihtiyaç duyulmayacak kadar güvenilir bir kriterin ya da ölçütün (metron) henüz keşfedilemediğini iddia ederek araştırmalarını devam ettirdiklerini belirtirler.²⁹ Septikler, ilk güvenilir kanıtı kurgulanmadığını, bunun döngüsel yahut sonsuz zincire dönüşen kanıtlama³⁰ türlerinden biriyle desteklendiğini iddia ederek Dogmatiklerin ortaya koydukları kanıtlara da itiraz ederler. Nitekim onlara göre doğuştan gelen bir içkin önerme yahut kavram da mevcut olmadığından, düşüncenin temeli kabul edilebilecek bir sarsılmaz zemin mevcut değildir.³¹

Nitekim akıl ilkeleri ve ilk ilkeler hakkındaki bu tutumları, Septikler'in tümel kavramı kurgulamayı imkânsız gördükleri için, her türlü tümevarım ve tümdengelimle evrensel bir yargı ve hükümde bulunmayı da imkânsızlaştırmaktadır.³² Zira ne varlık, ne düşünce ne de dil yahut mantık diliyle kavramlar, önermeler ve kıyaslar, akıl yürütmenin başından sonuna kadar aynı terimi kullanmayı, bu terimi tümelleştirmeyi ve çıkan kıyas yapısı sonucunu da zorunlu olarak genellemeyi mümkün kılamaz.³³ Bu nedenle Septikler'in, doğrudan tartışma modlarıyla tutarlı, gerekçeli ve evrensellik iddiasında bulunan klasik mantığa karşı toptan bir eleştiri yönelttiklerini söyleyebiliriz. Zira düşünmek Septikler'e göre kavramlar sayesinde mümkün gözükse de; kavramlar, duyu ve algılardan başka hiçbir kanaldan (doğuştan) kazanılmadığından, düşünce eylemi sırasında kavramların işaret ettikleri (delalet) şeylerin gerçekte doğalarında bizim düşündüğümüz gibi olup olmadığını bilmek de mümkün değildir. Buradan hareketle ne varlık, ne düşünce ne de dilin Septikler'e göre güvenilir bir zemin olmadığı sonucuna ulaşabiliriz.³⁴ Öte yandan, cins ve tür yapılarını Sextus'un göreceli yapılar olarak gördüğü; fakat beş tümel olarak adlandırabileceğimiz mantık terimlerinin kalanları olan ayrım, hassa ve ilinti konusunda ayrımı (mukavvim unsur- insan için natik olmak gibi), her zaman geçerli ve temel bir belirteç kabul etmediğini; hassa ve ilintilerin sayısının sonsuz olduğunu belirterek, fenomenlerin doğasının tam olarak kavranamayacağını iddia ettiklerini çıkarabiliriz. Çünkü onlara göre eşyayı ve olguları meydana getiren süreçler, araçlar ve gereçler görecelidir; bu nedenle söz gelimi insan için nâtik olmanın kesin bir ayrım olup olmadığını bilmek de eşit derecede imkan dahilindedir. Nitekim Sextus, hayvanlar arasındaki duyu ve algı

²⁶ Ed. Richard Bett, *The Cambridge Companion to Ancient Scepticism*, ss. 20-22.

²⁷ Aristoteles, *Metafizik*, Çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, 3. Baskı, İstanbul, 2010, 1017b-1025. Aristoteles'in töz (ousia/substance) kelimesini dört anlamda kullandığı söylenebilir. Bunlar "konudayanak" (hypekeimenon, substratum-subject), "öz" (to ti en einai, essence), "tümel" (katholou, universal) ve "cins" (genos, genus), bkz. H. Altunya-M. Yeşil, "Aristoteles'in Kategoriler Kuramının Ele Alınış Biçimleri", *Beytulhikma An International Journal of Philosophy*, Vol. 6, Issue, 2, December, 2016, ss. 79-108, s. 87. Aristoteles'e göre en genel manada varlık töz ve ilinekler şeklinde ikili bir tasnifle ele alınmaktadır. Filozofa göre töz (substance), "...bir anlamda o, bir şeyin olduğu şeyi veya tözü, bir başka anlamda bir niteliği veya bir niceliği veya bu tür diğer yüklemelerden birini ifade eder", ve fakat ontolojik anlamda bir varlığın neliği ve tanımı, "...asıl anlamda var olan bir şeyin, 'bir şeyi o şey yapan şey' yani onun tözünü ifade eden şey..."dir. Aristoteles, *Metafizik*, VII, 1028a 10-15. Yani töz, ontolojik açıdan kendi başına var olmasıyla, kendi başına var olamayan nitelik ve nicelikleri taşıyandır; tözün özü (to ti en einai), ortadan kalktığında onun varlığından konuşmanın da imkânı ortadan kalmaktadır. Aristoteles, *Metafizik*, 1071b5. Bütün düşüncenin ilkesi olan akıl ilkeleri gibi, Aristoteles'e göre töz (substance/essence) ve mahiyet (quiddity) sayesinde tanım, tanım sayesinde de bütün bilim (episteme) elde edilmektedir. Bkz. Aristoteles, *Metafizik*, 1071b5.

²⁸ Aristoteles, *İkinci Analitikler*, Çev. H. Ragıp Atademir, MEB, İstanbul, 1989, ss.133-136.

²⁹ Ed. Richard Bett, *The Cambridge Companion to Ancient Scepticism*, ss. 224-225.

³⁰ Ed. Diego E. Machuca, *Pyrrhonism in Ancient, Modern, and Contemporary Philosophy*, s. 83.

³¹ Ed. Diego E. Machuca, *Pyrrhonism in Ancient, Modern, and Contemporary Philosophy*, s. 84.

³² Sextus Empiricus, *Outlines of Scepticism*, s. 31.

³³ Ed. Diego E. Machuca, *Pyrrhonism in Ancient, Modern, and Contemporary Philosophy*, s.69

³⁴ Sextus Empiricus, *Outlines of Scepticism*, s. 88.

kısımında buna işaret etmiştir. Şu halde Septikler'in klasik düşüncenin tersine, eşyanın hakikatini sabit görmedikleri; bunu dil ve düşünce açısından bir bağ içinde anlaşılır kılmayı mümkün görmedikleri; hatta tam tersine, varlık, dil ve düşünce arasında negatif bir ilişki tesis ettiklerini söylemek mümkündür. Fakat onların, bu çıkarımı bir yargı olarak gördüklerinden ve bunu iddia ederek kendileriyle çelişmek istemediklerinden dolayı, araştırmaya devam ettiklerini belirtmekle yetindikleri anlaşılmaktadır.

Şu halde bu modlara bakıldığında diğer önemli bir nokta ne doğanın, ne ahlakın ne de aşkın bir otoritenin kendisinden gelecek değişmeyen bir kavram, norm yahut bir önerme anlayışının olmadığıdır.³⁵ Septiklere göre doğanın bizzat kendisinde ne iyilik ne de kötülük yoktur. Bu gibi bütün değerler ve kavramsal içerikler, ancak kişinin kendi tecrübesi dâhilinde göreceli bir şekilde değerlendirilebilir. Doğadan gelen bir sabite olmadığı için, kavramlar algılara ve deneyimlere bağlıdır yani kişiseldir. Dış dünyanın olduğu gibi bilinmesi de mümkün değildir.³⁶ Görüngülere dayanarak bir ispat ve kanıt üretmek de olası değildir.³⁷ Dolayısıyla doğuştancı felsefe anlayışları ile dış dünya gerçekliğine dayalı olan filozofların anlayışları Septikler'e göre önemini yitirmiş gözükmektedir. Bu durum evrensel ve tümel bir kavram anlayışını mümkün kılmadığı gibi, çıkarıma dayalı bir akli işleme de müsaade etmeyen bir yapıdadır. Şu halde Septikler'in düşünce modları ile dil, düşünce ve varlık arasında negatif bir ilişki kurduğunu, bu negatif ilişkiden hareketle onların çelişiklikler ve karışıklıklar ürettiğini, nihayetinde de yargı gücünü askıya alarak hiçbir konuda mutlak yargı vermediklerini söyleyebiliriz.³⁸ Çünkü onlar göre varlık, dil ve düşünce arasındaki ilişki, herhangi bir önerme hakkında eşit derecede dayanak ve eksiklik kabul edilebilir yapıdadır.³⁹ Nitekim doğuştan gelen bir kavram, önerme ya da dil olmadığından⁴⁰ ve dış dünya tek başına bu temeli sağlayamadığından, varlık, dil ve düşünce arasındaki negatif ilişkiden hareketle yargı gücünü askıya almak gerekmektedir.⁴¹ Ne de olsa, Sextus'un belirttiği gibi yaşamı sürdürmek gereklidir.⁴²

5. SONUÇ

Septikler, tartışma modları sayesinde kendilerine has ve negatif bir varlık, dil ve düşünce ilişkisi tesis etmişlerdir. Bu modlar, Septik düşüncenin amacına hizmet etmek için, ne varlığı, ne düşünceyi ne de dili sabit ve objektif bir zemin olarak kurgulamayı mümkün kılmaz. Zaten Septikler de söz konusu yargı gücünü askıya alarak, Septik yaşam tarzına sarılmak için bu zeminin olmadığı iddiasındadır. Öte yandan, Septikler'in düşünce modlarının, bizzat kendilerinin bir amaca ve hükme varmamak için iyi kurgulanmış bir tür düşünce/mantık olduğunu söylemek mümkün gözükmektedir. Nitekim Sextus'un ifadesiyle, onların gerçekten bir düşünce tarzına sahip olduğunu iddia etmek Septikler için uygun değildir. Lakin gözükteği kadarıyla Septikler'in tutarlı bir düşünce yapısına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, salt Septik yaklaşımla bilginin imkânsız yahut objektif ve evrensel kabul edilmediği bir dünyada kaostan kurtulmanın mümkün olup olmadığı konusunda sorular ve eleştiriler oldukça fazla bir şekilde cevaplanmayı beklemektedir.

KAYNAKÇA

- Altunya, H. & Yeşil, M. (December 2016). "Aristoteles'in Kategoriler Kuramının Ele Alınış Biçimleri", *Beytulhikma An International Journal of Philosophy*, 2016 (Vol. 6, Issue, 2): ss. 79-108.
- Aristoteles, (1989). İkinci Analitikler, Çev. H. Ragıp Atademir, MEB Yayınları, İstanbul.
- Aristoteles, (2010). Metafizik, Çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Aristoteles, (2011). Ruh Üzerine, Çev. Zeki Özcan, Birleşik Dağıtım, Ankara.
- Aster, E. V. (1994). Bilgi Teorisi ve Mantık, Çev. Macit Gökberk, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Bett, R. (2010). *The Cambridge Companion to Ancient Scepticism*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Butchvarov, P. (1998). *Skepticism about the External World*, Oxford University Press, Oxford.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Empiricus, S. (2005). *Against Logicians*, Tr and Ed. By Richard Bett, Cambridge University Press, Cambridge.

³⁵ Panayot Butchvarov, *Skepticism about the External World*, Oxford, Oxford University Press, 1998, s. 3.

³⁶ Panayot, Butchvarov, *Skepticism about the External World*, Oxford, Oxford University Press, 1998, s. 3.

³⁷ John Koethe, *Scepticism, Knowledge and Forms of Reasoning*, Cornell Uni. Press, London, 2005, s. 10.

³⁸ Sextus Empiricus, *Outlines of Scepticism*, s. 7.

³⁹ Richard H. Popkin, *The History of Scepticism from Erasmus to Spinoza*, University of California Press, Los Angeles, 1979, s. xiii.

⁴⁰ Constantine Despotopoulos, *Philosophy of History in Ancient Greece*, Academia of Athens, 1991, ss. 38-39.

⁴¹ Ed. Diego E. Machuca, *Pyrrhonism in Ancient, Modern, and Contemporary Philosophy*, Springer, London, 2011, s. 29.

⁴² Ed. Diego E. Machuca, *Pyrrhonism in Ancient, Modern, and Contemporary Philosophy*, Springer, London, 2011, ss. 20.

- Empiricus, S. (2007). Outlines of Pyrrhonism, Ed. Julina Annas & Jonathan Barnes, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ertuğrul, İ. F. (2015). Lugatçei Felsefe, Yay. Haz., Recep Alpyağıl, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Garyling, A.C. (2008). Scepticism and the Possibility of Knowledge, Continuum, New York.
- Honderich, T. (1995). The Oxford Companion to Philosophy, Oxford University Press, Oxford & New York.
- Koethe, J. (2005). Scepticism, Knowledge and Forms of Reasoning, Cornel Uni. Press, London.
- Laertios, D. (2010). Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri, Çev. Candan Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Machuca D. E. (2011). Pyrrhonism in Ancient, Modern, and Contemporary Philosophy, Springer, London.
- Öner, N. (1969). “Mantığın Ana İlkeleri ve Bu İlkelerin Varlıkla Olan İlişkileri”, AÜİFD, C. 17: ss. 285-303.
- Popkin, R. H. (1979). The History of Scepticism from Erasmus to Spinoza, University of California Press, Los Angeles.
- Sütçüoğlu, M. K. (2017). Kuşkuculuk, Sextus Empiricus, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Taylan, N. (1996). Mantık Tarihçesi Problemleri, MÜİFVY, İstanbul.